

ORCID : 0000-0003-0308-6885

Гук Орест Васильович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти

*Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка*

e-mail: huk@dspu.edu.ua

ORCID 0000-0002-4567-9737

Смерчак Леся Іванівна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти

*Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка*

l.smer@dspu.edu.ua

УДК 379.81-056.2/.3

ОРГАНІЗАЦІЯ БЕЗПЕЧНОГО ТА РОЗВИВАЛЬНОГО ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Авторами обґрунтовано актуальність створення безбар'єрного дозвіллевого простору для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) як складника успішної соціалізації та соціальної реабілітації; проаналізовано поліаспектність дозвіллевої діяльності, виокремлено та охарактеризовано такі напрями: пізнавальний, культурно-творчий, спортивний та туристично-дозвіллевий. Особливу увагу приділено трансформації традиційних форм активності в умовах цифровізації та воєнного стану, зокрема розкрито потенціал медіадозвілля як інструменту навчання та гарантування безпеки дітей в онлайн-середовищі; окреслено принципи організації дозвіллевої діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

Систематизовано крапці інклюзивні практики України 2025 року, що дозволяє екстраполювати успішний досвід на широку педагогічну практику з метою забезпечення всебічного розвитку особистості.

Акцентовано увагу на важливості співпраці ІРЦ (інклюзивно-ресурсних центрів), благодійних центрів та громадських об'єднань, закладів загальної середньої освіти із закладами вищої освіти, які готують фахівців до роботи з дітьми з ООП в умовах інклюзивного навчання.

***Ключові слова:** безбар'єрність, діти з особливими освітніми потребами, інклюзія, дозвіллева діяльність, організація дозвілля, соціальний педагог.*

Постановка проблеми. Важливого значення у сучасній школі набуває інклюзивність, безбар'єрність, урахування особливих труднощів і потреб

кожного учня, створення індивідуальної освітньої траєкторії [4, с. 55]. Особливі освітні потреби зумовлені сукупністю як внутрішніх чинників, так зовнішніх умов, зокрема порушень соціального характеру, що трансформують усталені взаємини між особистістю та соціальним середовищем. Наслідки такого стану знаходять свій прояв у різних формах дезадаптації та соціальній ізоляції індивіда, ускладненнях процесів самообслуговування, комунікації, навчання, а відтак – у формуванні життєвих компетентностей.

З огляду на сказане, ефективно засвоєння дітьми з особливими освітніми потребами соціального досвіду та їхня інтеграція в систему суспільних відносин потребують, разом із впровадженням інклюзивного навчання, реалізації комплексу додаткових заходів. Власне останні, на наше глибоке переконання, мають базуватися на науково обґрунтованих знаннях про закономірності, зміст і структурні компоненти дозвіллевої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових розвідках А. Кобобел, О. Ільченка та В. Мокляк особлива увага приділяється комплексному аналізу інклюзії в системі позашкільної освіти. Дослідники зосереджують увагу на обґрунтуванні особливостей впровадження інклюзивної моделі в межах організації дозвілля дітей з особливими освітніми потребами. Окрім того, автори здійснюють детальний аналіз та висвітлюють актуальний стан сучасної практики організації дозвілля дітей з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти, що дозволяє інтегрувати теоретичні здобутки в процес модернізації педагогічних підходів до збереження ментального здоров'я особистості в умовах воєнного стану [5].

Питання психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами знайшли своє відображення у дослідженні О. Касьянової, О. Венгловської, В. Дем'яненко. Зокрема автори наголошують на значимості інклюзивної компетентності педагогічних працівників.

Технологічний і методичний інструментарій навчання та супроводу учнів з особливими освітніми потребами представлено у працях А. Колупаєвої, О. Таранченко [7] та ін.

Бабак Л. висвітлює особливості організації безпечного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах воєнного стану та акцентує увагу на тому, що цей процес вимагає системного підходу з опертям на забезпечення фізичної та психоемоційної безпеки, запровадження індивідуальних освітніх траєкторій, розвиток професійних компетентностей педагогічних працівників і налагодження співпраці з батьками та громадою [1].

Питання професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до організації дозвілєвої діяльності в умовах воєнного стану є предметом уваги сучасної дослідниці В. Костіної, яка обґрунтовує необхідність трансформації змісту професійної компетентності фахівців у контексті нових соціальних ризиків [9].

Водночас, попри ґрунтовність наукових розвідок, поза увагою дослідників залишається питання цілісного поєднання традиційних та інноваційних форм дозвілєвої діяльності, що інтегрують ресурси музейної педагогіки, цифровізованого медіапростору, інклюзивної спортивної рекреації та адаптивного туризму в комплексну модель соціалізації дітей з ООП, що й зумовило вибір теми нашої статті.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та систематизації сучасних форм і методів організації дозвілля дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього простору.

Виклад основного матеріалу. Оптимізація дозвілєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами є однією з актуальних проблем сучасної педагогічної науки та інклюзивної освітньої практики. Особливості розвитку осіб з ООП почасти зумовлюють їхню неспроможність самостійно структурувати вільний час у вектор особистісного зростання, а відтак – цілеспрямована організація дозвілля в закладах освіти набуває особливого значення як засобу гармонійного формування особистості дитини.

Наголосимо, що реалізація принципів інклюзії та безбар'єрності вимагає не лише адаптації/модифікації навчального матеріалу, а й створення цілісної системи соціально-педагогічної підтримки та супроводу дитини з ООП, де чільне

місце посідає організація безпечного та розвивального дозвілля. Особливість організації дозвілля в умовах інклюзивного навчання полягає у необхідності проектування індивідуальних траєкторій позакласної та позашкільної активності, що враховують як категорію (типологію) освітніх труднощів, так і умови соціального середовища.

У контексті сучасних викликів, зокрема воєнного стану, наукове обґрунтування змісту та структурних компонентів дозвілля дітей з ООП стає пріоритетним завданням закладу освіти при проектуванні дозвіллевого простору.

Дозвілля відіграє вагомий роль у процесах соціалізації та соціальної адаптації особистості, забезпечуючи умови для реалізації індивідуальних задатків та здібностей, прояву ініціативи, формування ціннісно-сислової сфери, розвитку почуття відповідальності тощо. Дозвіллева діяльність дітей з особливими освітніми потребами є особливо важливою, оскільки зумовлюється необхідністю задоволення потреб у підвищеній руховій активності, пізнавальному розвитку, а також прагненням до інтеграції в середовище однолітків для забезпечення ефективної міжособистісної комунікації [15, с. 169].

Сучасні науковці, досліджуючи особливості організації дозвіллевої діяльності дітей з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти кінця ХХ – першої чверті ХХІ століття, виокремлюють такі основні форми організації дозвіллевої діяльності: культурно-споживча та творча; індивідуальна, групова та масова; короткострокова, періодична та систематична тощо [6, с. 139].

Д. Грищук наводить такі приклади організації дозвілля дітей із порушеннями зору: «Клуб «Подорожник» (діти проводять вільний від навчання час активному спілкуванню, беруть участь у гуртках рукоділля, рухливих та розвивальних іграх); музичні студії (навчання та розвиток уміння гри на гітарі та барабанах), заняття з християнської етики (щотижневі зустрічі по суботах, на яких діти підвищують свою культурну та духовну освіченість); клуб для батьків (організація спілкування, надання психологічної та фахової допомоги батькам незрячих дітей)» [3, с. 27].

З метою популяризації досягнень у сфері соціальної інклюзії у 2025 році проведено конкурс «Кращі інклюзивні практики України – 2025». Серед

переможців такі види практик: «Мікрозелень – сучасний тренд здорового харчування»; літній інклюзивний табір «Крок за кроком»; оздоровчий проєкт «Спортивна платформа в бібліотеці»; ігровий практикум «До лікарні – з посмішкою»; «Об'єднані спортом – єдині духом»; серія спортивно-оздоровчих проєктів; інклюзивний мистецький проєкт «MagicArt»; проєкт соціалізації та адаптації дітей з ООП через театральне дійство; казкотерапія; основи фінансової грамотності; майстерня розвитку «Взаємодія рівних»; Жовта лінія єднання; STEM-і-Я: наука без меж; Підтримай дитину в умовах війни та ін.

Опертя на дослідження науковців дозволяє зосередити нашу увагу на видах дозвіллевої діяльності, що класифікуються за кількома групами: розваги, відпочинок, самоосвіта, свято, творчість. Наголосимо, що «... кожен вид дозвілля виконує певні функції та може бути як пасивним, так і включати в себе різні рівні і міру активності» [12]. Кобобел А., Демус Я. виокремлюють такі види дозвіллевої діяльності дітей з ООП: пізнавальну, творчу, рекреаційну, культурну, спортивну, декоративно-прикладну, туристичну дозвіллеву діяльність [6, с. 139].

У межах даного дослідження зосереджуємо увагу на поліаспектності дозвіллевої діяльності, що інтегрує традиційні форми дозвілля з інноваційними цифровими технологіями та методами соціально-адаптивної рекреації. Пріоритетними напрямками дослідження обрано пізнавальну, культурно-творчу, спортивну та туристично-дозвіллеву діяльність.

Зі стрімким розвитком технологій та доступністю інтернету діти стають все більш активними користувачами віртуального середовища. Однак разом із безліччю можливостей, які надає інтернет, є й загрози для безпеки дітей з особливими освітніми потребами. У контексті порушеної нами проблеми надзвичайно важливо акцентувати увагу на безпеці дітей в онлайні, оскільки вірогідність потрапляння дітей з ООП у ризиковану/небезпечну ситуацію зростає відповідно до того, наскільки вони активні в інтернеті, а особливо – в соціальних мережах [2]. Відтак використання освітніх програм, інтерактивних застосунків, відеоігор з адаптованим інтерфейсом в процесі організації медіадозвілля може бути ефективним інструментом навчання й комунікації та надзвичайно важливою запорукою безпеки та захисту від потенційних загроз.

У розрізі даного питання пріоритетним завданням є налагодження співпраці з батьками, які мають подбати про технічне забезпечення безпеки пристрою шляхом інсталяції антивірусного програмного забезпечення та активації функцій батьківського контролю для моніторингу активності дитини. Важливе значення також має програмне налаштування україномовного інтерфейсу та увімкнення фільтрів безпечного пошуку з метою блокування контентно невідповідного чи/або деструктивного наповнення. Окрім цього, особливу увагу слід приділяти формуванню засад медіаграмотності та культури поведінки в мережі, що передбачає проведення роз'яснювальної роботи як педагогів, так і батьків щодо недопустимості переходу за гіперпосиланнями, розголошення персональних даних та залучення дитини до споживання верифікованого пізнавального контенту через підписку на профільні канали тощо.

Цифровізація соціуму зумовлює трансформацію традиційних форм активності та виокремлення медіадозвілля як специфічного інтегративного виду діяльності, що поєднує освіту, самоосвіту та рекреацію у віртуальному середовищі.

У рамках проєкту Міністерства цифрової трансформації України та Міністерства освіти і науки України за підтримки програми EU4DigitalUA. IT-студії діти з особливими освітніми потребами можуть використовувати ресурси IT-студій. Власне це новий підхід до навчання з максимальним фокусом на практику та застосування навичок у реальних ситуаціях. Учасники освітнього процесу можуть самостійно регулювати час, місце, темп навчання, що дає змогу врахувати особливі освітні потреби різних учнів. Окрім того, платформа «Дія. Освіта», на якій розміщено освітні ресурси, є вебдоступною [11].

Ефективність упровадження таких загальнонаціональних стандартів інклюзивної цифрової освіти знаходить своє практичне відображення у регіональних ініціативах. До прикладу, у Дніпрі зrealізовано безпрецедентний освітній проєкт – «MeD1a skills – Інклюзивна Медіашкола» для дітей та молоді з інвалідністю. Ініціатива, створена телеканалом D1 за підтримки Українського культурного фонду, мала на меті надати дітям з особливими освітніми потребами професійні знання та навички в медіа.

Пізнавальна діяльність, як форма дозвілєвої діяльності, набуває особливого значення у контексті особистісного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, оскільки сприяє їх залученню до культурних цінностей і соціально значущого досвіду. У процесі такої діяльності відбувається підвищення загального культурного рівня особистості, що, своєю чергою, стимулює розвиток інтелектуальних здібностей, формування пізнавальних інтересів, естетичної свідомості і моральних цінностей. Пізнавальна активність у структурі дозвілля виступає важливим чинником гармонійного розвитку дитини та її успішної соціалізації.

Одним із перспективних напрямів соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є організація дозвілля на базі музейних установ. Прикладом успішної реалізації такого підходу є освітня програма «Школа льодовикового періоду» (м. Львів) на базі Державного природознавчого музею НАН України, мета якої – створення безбар'єрного соціокультурного простору. Це програма, розроблена у межах міждисциплінарної взаємодії музейних фахівців із педагогами та дефектологами, що мають досвід роботи у сфері спеціальної та інклюзивної освіти, базується на принципах інклюзії. Особливістю музейної експозиції є те, що вона доступна для осіб із сенсорними порушеннями, оскільки у рамках проєкту також діють освітні програми-демонстрації. Власне ці заняття розвивають творчу складову пізнавального досвіду дітей з ООП, знайомлять із різними тваринами, які вже не існують. Особливо цінними є майстер класи з малювання, аплікації, ліплення тощо, які проводяться за участю педагогів та супроводжуючих осіб.

У контексті порушеної проблеми особливо цінною для нас є наукова позиція В. Костіної, котра акцентує увагу на особливостях використання арт-терапевтичних засобів у роботі з дітьми з особливими потребами та їхніми батьками чи опікунами в умовах воєнного стану й наголошує на можливості створення соціально-підтримувального виховного простору [8].

Особливої уваги у роботі соціального педагога з особами з особливими освітніми потребами заслуговує організація театральної діяльності. Сучасна практика свідчить про активне функціонування інклюзивних театрів як в Україні,

так і у багатьох країнах світу, що підтверджує їхню ефективність як інструментів соціальної адаптації та інтеграції. У межах театрального простору особи з ООП мають можливість нівелювати вплив соціальних стереотипів та здолати бар'єри самоактуалізації. Окрім того, саме театральна діяльність є простором для реалізації творчого потенціалу особистості.

Вже традиційними стали в Україні театри-студії «Паростки». 25 років тому в Україні не було жодного схожого театру, а нині їх більше ста. Викладач Академії мистецтв ім. Павла Чубинського Віталій Любота, який започаткував діяльність таких театрів, акцентує увагу на тому, що «Паростки» – це театр не жалю, а можливостей і переконаний в тому, що театр має бути визнаним способом соціальної реабілітації. Учасники студій із допомогою волонтерів організують виставки творчих доробків дітей та молоді з різними категоріями (типами) особливих освітніх потреб (труднощів), серед них – малюнки, самостійно виготовлені декорації до вистав, елементи костюмів тощо [14].

Використання театрального мистецтва в контексті дозвіллевої діяльності базується насамперед на поєднанні драматерапії та ізотерапії. Такий підхід дозволяє особам із особливими освітніми потребами ефективно рефлексувати власний емоційний стан. Особливого значення у структурі театралізованого дійства набувають хореотерапія та вокалотерапія, терапевтичний вплив яких сприяє гармонізації психоемоційної сфери учасників дійства.

У межах такого театру актори з ментальними порушеннями формують цілісне інформаційно-комунікативне поле. Процес сценічного втілення образу стає для них не просто формою дозвілля, а субстанцією для особистісного зростання. Окрім цього, театральна діяльність у цьому контексті набуває ознак соціокультурного феномену, що викликає емпатійний відгук у глядачів, а відтак – сприяє подоланню соціальної стигматизації. Отже, театральна діяльність у структурі організації вільного часу дітей із ООП постає як форма змістовного дозвілля завдяки поєднанню рекреаційних, розвивальних і терапевтичних складників та створює умови для ефективної самореалізації особистості поза межами суто освітньої парадигми.

Науково-методичні рекомендації В. Костіної щодо зміцнення психічного здоров'я дітей із ООП ґрунтуються на систематичному використанні таких методів: театралізації з використанням сюжетів народних казок, байок, легенд, оповідань; майстер-класи з виготовлення поробок із використанням народних ремесел; рухливо-музичні релаксаційні композиції з використанням народного фольклору; ігри та вікторини із соціально-виховувальним змістом [9].

Такі заняття дозволяють дітям експериментувати та виражати свої емоції, одночасно розвиваючи увагу, концентрацію та дрібну моторику. Наголосимо, що процес моделювання предметно-розвивального середовища для театралізованої активності потребує від педагогічного працівника системного підходу, що ґрунтується на врахуванні індивідуального рівня готовності вихованців до творчої взаємодії.

Показовим прикладом практичної реалізації принципів безбар'єрності у спорті є діяльність Львівської обласної дитячо-юнацької спортивної школи людей з інвалідністю «Галичина». Цей заклад перетворює спортивну активність на дієвий інструмент змістовного дозвілля, пропонуючи вихованцям опанувати 12 видів спорту з урахуванням індивідуальної нозології. Зокрема, для осіб із порушеннями слуху доступні такі форми активного відпочинку, як футбол, шахи, армспорт, лижні перегони та настільний теніс. Своєю чергою, діти з порушеннями зору мають можливість реалізувати свій дозвіллевий потенціал через гру в шахи, голбол або заняття пауерліфтингом.

Досить широкий спектр адаптивної рекреації школа пропонує особам з ураженнями ОРА (опорно-рухового апарату), залучаючи їх до фехтування на візках, боччі, лижних перегонів, пауерліфтингу, армспорту, настільного тенісу та стрільби з лука. Важливим є те, що такі універсальні види фізичної активності, як плавання та легка атлетика, залишаються доступними для вихованців з усіма типами нозологій. Це власне і підтверджує, що сучасне спортивне дозвілля в інклюзивному просторі є гнучким і відкритим для кожного, незалежно від характеру освітніх чи/або фізичних труднощів.

Міністерством молоді та спорту України реалізовується флагманський проєкт «Активні парки: локації безбар'єрного дозвілля». Власне це інноваційний

підхід до організації відкритого дозвіллевого простору, де кожен, незалежно від віку та особливостей фізичних можливостей, може займатися фізичною активністю просто неба.

Важливою функцією соціальних педагогів є просвітницька робота серед учасників освітнього процесу щодо локацій активного дозвілля, наявної рекреаційної та спортивної інфраструктури громади. Адже мова не лише про тренування, а про щоденний вибір на користь активного способу життя, підтримку ментального здоров'я, соціальну інтеграцію тощо. Необхідно розглядати можливість надання інформації у різних форматах.

У межах інклюзивного освітнього простору реалізація спортивного дозвілля може знаходити свій прояв у впровадженні адаптивних настільних ігор, що стануть дієвим майданчиком для неформальної комунікації або під час перерв, або на групі продовженого дня. Таким чином, адаптивна ігротека забезпечить єдність між освітнім процесом і відпочинком, сприяючи психологічному розвантаженню та підтримці ментального здоров'я.

Упровадження таких активностей базується на принципах універсального дизайну в освіті, де правила та реквізити адаптуються під індивідуальні потреби кожного учня. Спортивне дозвілля є основою безпечного та підтримувального середовища в інклюзивному освітньому просторі та запорукою соціальної адаптації дітей з ООП. Дозвілля має бути не просто розвагою, а дієвим методом виховання емпатії в однолітків. Ефективність спортивного дозвілля забезпечується взаємодією педагогічних працівників. Так, вчитель фізичної культури адаптує технічне навантаження, асистент вчителя забезпечує індивідуальну підтримку учня тощо. Саме соціальний педагог має працювати над тим, щоб адаптивне дозвілля не сприймалося як «заняття для учнів з ООП», а було невід'ємною частиною шкільного життя. Завдяки соціально-педагогічному супроводу спортивне дозвілля трансформується у простір рівних можливостей. Така командна робота дозволяє створити цілісний простір, де фізична активність поєднується з психологічним розвантаженням.

Сучасними дослідниками туристично-дозвіллева діяльність розглядається не лише як засіб організації вільного часу, а й як особливий інструмент

соціокультурної адаптації та фізичного відновлення осіб з особливими освітніми потребами [10]. Однак акцентуємо увагу на основних проблемах, що перешкоджають розвитку інклюзивного туризму, а саме: недостатнє інформаційне забезпечення вебсайтів; необлаштованість транспортних засобів для крісел колісних; відсутність пристосованих готельних номерів для осіб з інвалідністю; відсутність кваліфікованого персоналу, який володіє знаннями й навичками роботи з особами з інвалідністю; відсутність достовірної інформації про рівень доступності конкретної пам'ятки тощо [13, с. 133].

У цьому контексті особливої актуальності набуває впровадження методів, що інтегрують оздоровчий вплив природного середовища з дозованою руховою активністю. Одним із найбільш перспективних і водночас доступних напрямів такої діяльності є теренкур. В основі теренкуру лежить дозоване фізичне навантаження у формі лікувальної ходьби за спеціально розробленими маршрутами. Ефективність методу зумовлена комплексним впливом фізичної активності та природних чинників. Систематичне застосування теренкуру сприяє суттєвій оптимізації соматичного стану дитини з ООП, покращенню психоемоційного фону та загальному зміцненню адаптаційних резервів організму. Ми переконані, що теренкур є потужним інструментом адаптивної рекреації, оскільки надає можливість відволіктися від монотонності, допомагає активно пізнавати навколишній світ, сприяє оптимізації психоемоційного настрою тощо. Застосування цієї методики в роботі з дітьми з ООП дозволяє трансформувати звичайну прогулянку в комплексну реабілітаційну програму та змінювати враження. Так, теренкур може стати майданчиком для групового дозвілля, де діти навчаються взаємодії, дотриманню черговості та орієнтуванню в просторі за допомогою візуальних маркерів (вказівників), що своєю чергою розвиває навички самостійності та соціальної адаптації в неформальному середовищі. Отже, для дітей з особливими потребами теренкур стає «першим кроком у великий туризм».

Акцентуємо увагу на важливості співпраці ІРЦ (інклюзивно-ресурсних центрів), благодійних центрів та громадських об'єднань, закладів загальної середньої освіти із закладами вищої освіти, які готують фахівців до роботи з

дітьми з ООП в умовах інклюзивного освітнього простору для підвищення ефективності наукового та навчально-методичного забезпечення й організації наукових, науково-практичних, науково-методичних семінарів, конференцій тощо. Так, до прикладу, результатом співпраці Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка із Дрогобицьким добровільним товариством захисту дітей та молоді з інвалідністю «Надія» та КУ «Трускавецький інклюзивно-ресурсний центр» стала розробка соціального проєкту «Туризм для осіб з інвалідністю» здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності «Соціальна робота». При укладанні маршруту було враховано урбаністичні, історичні та культурні особливості міста, на основі яких підібрано оптимальний шлях у м. Дрогобич. В інклюзивний маршрут включено наступні пункти: Вілла Б'янки → Вілла Яроша → Костел Святого Варфоломія → Дзвіниця → Кафедральний Собор Пресвятої Трійці → Церква Святого Юра. Кожний із пунктів обладнаний для відвідування особами з особливими потребами.

Окрім іншого, на Львівщині доброю традицією стало проведення інклюзивних тренінгових таборів «Планета мрій», метою яких є створення умов для оздоровлення, соціального розвитку та змістовного дозвілля дітей у безпечному середовищі з фаховим супроводом.

До програми табору включено:

- інформаційні тренінги для батьків від провідних спеціалістів з України та світу в галузі спеціальної освіти;
- заняття з іпотерапії, канітерапії, нейрокорекції, з унікальною методикою «VoiseToys» тощо;
- творчі майстер-класи, театр тіней, створення мультфільмів зі студією КіТ «На Долоні»;
- заняття в басейні, розважальні заходи, вечірки, аквагрим, лазерне шоу, хімічне шоу, банси, активності на свіжому повітрі та багато інших цікавинок [16].

Наголосимо, що відповідно до Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» інклюзивні тренінгові табори організовуються на

облаштованій спеціально відведеній території, яка відповідає санітарно-гігієнічним вимогам та нормам. У таборі зреалізовується комплекс заходів, спрямованих на формування у дітей навичок безпечної життєдіяльності, самообслуговування, колективізму.

Організація дозвіллевої діяльності дітей із особливими освітніми потребами має базуватися на принципах структурованості, передбачуваності та адаптивності змісту. Ефективна модель дозвілля передбачає інтеграцію сенсорно-когнітивних, ігрових і психофізичних компонентів, що гармонійно поєднуються із елементами соціально-побутової адаптації та міжособистісної взаємодії з однокласниками й однолітками. Такий комплексний підхід є дієвим інструментом стимулювання психоемоційного і фізичного розвитку вихованців, забезпечуючи їхню всебічну реабілітацію та соціалізацію.

Висновки. Резюмуючи сказане, доходимо висновку, що організація дозвіллевої діяльності дітей з ООП є невід'ємним складником інклюзивної освітньої практики, засобом не лише рекреації, а й потужним чинником подолання соціальної ізоляції, дезадаптації та формування життєвих компетентностей.

Ефективність форм і методів дозвілля безпосередньо залежить від злагодженої роботи команди супроводу та активного залучення батьків. Лише за умови спільного проєктування індивідуальних дозвіллевих траєкторій можливе створення безбар'єрного простору, що враховує освітні труднощі кожної дитини.

Систематизація кращих інклюзивних практик України дозволяє екстраполювати успішний досвід та апробовані методики у систему організації дозвілля дітей з ООП.

Важливим складником якості процесу організації дозвілля дітей з ООП є розробка методичного забезпечення для педагогів і фахівців соціальної сфери. Окрім іншого, актуалізується необхідність підготовки фахівців нового покоління, здатних працювати в умовах міждисциплінарної взаємодії та цифрового освітнього середовища для організації сучасного дозвіллевого простору.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у розробці комплексної програми дозвіллевої діяльності дітей з ООП в умовах інклюзивного освітнього простору.

Список бібліографічних посилань

1. Бабак Л. Є. Організація безпечного освітнього середовища для дітей з ООП в умовах воєнного стану: виклики та педагогічні рішення. *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти* : зб. наук. пр. за матеріалами III Всеукр. конф., (м. Харків, 13–14 трав. 2025 р.) / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; редкол.: Ю.Д. Бойчук (голов. ред.) та ін. Харків, 2025. С. 27–29.
2. Безпека дітей з особливими освітніми потребами. URL. https://dignityonline.in.ua/adult/wp-content/uploads/2023/06/Bezpeka_ditey_z_osoblyvymy_osvitnimy_potrebamy.pdf
3. Гришук Д. Роль громадських організацій у позашкільній освіті дітей із порушенням зору. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 9. (103). С. 21–33.
4. Інноваційний розвиток позашкільної освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» : методичний посібник / А.Е. Бойко, В.В. Вербицький, А.В. Корнієнко, О.В. Литовченко, В.В. Мачуський; за ред. В.В. Мачуського. Івано-Франківськ: НАІР, 2023. 223 с.
5. Кобобел А., Ільченко О., Мокляк В. Організація дозвіллевої діяльності дітей з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти в умовах воєнного стану. *Витоки педагогічної майстерності*. 2024. Випуск 33. С. 123–129.
6. Кобобел А., Демус Я. Організація дозвіллевої діяльності дітей з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти кінця ХХ – першої чверті ХХІ століття. *Педагогічні науки*. 2022. № 79. С. 135–141.
7. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Діти з особливими освітніми потребами: навчання та супровід у період повоєнної відбудови: навчально-методичний посібник (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. 192 с.
8. Костіна В. Арт-терапія як засіб соціальної підтримки в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану. *Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., Полтава, 17–18 трав. 2023 р. Полтава, 2023. С. 281–284.
9. Костіна В. Розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної галузі до організації дозвілля дітей та молоді в умовах воєнного стану. *Психолого-педагогічні координати розвитку особистості: збірник наукових матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф.* Полтава, 2023. С. 132–136.

- 10.Кравченко О.О., Войтовська А.І. Інклюзивний туризм : підручник; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : ЦП Компринт, 2022. 280 с.
- 11.Оновлена інформатика – ІТ-студії. URL: <https://it-osvita.diia.gov.ua/>
- 12.Піча В. М. Культура вільного часу: філософсько-соціологічний аналіз. Львів : Світ, 1990. 152 с.
- 13.Салига А. Інклюзивний туризм у Львівській області: проблеми та перспективи розвитку. *Молода спортивна наука України* : зб. тез доп. / за заг. ред. Євгена Приступи. Львів : ЛДУФК імені Івана Боберського, 2024. – Вип. 28. т. 4. С. 132–133.
- 14.Сергійчук О. «Паростки»: театр можливостей. *Кіно-Театр*. 2025. № 1. С. 47.
- 15.Сидорук А.В., Бондар В.Л. Впровадження складників сфери туризму в інклюзивне освітнє середовище. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 22. Т.3. С. 167–170.
- 16.Тренінговий табір «Планета мрій». URL: <https://osvita.loda.gov.ua/?page=blog&id=2269>

References

1. Babak, L. Ye. Organization of a safe educational environment for children with SEN under martial law: challenges and pedagogical solutions. In Yu. D. Boichuk (Ed.), *Formation of life competence of persons with special educational needs in the system of extracurricular, special and inclusive education: Proceedings of the III All-Ukrainian Conference* (Kharkiv, May 13–14, 2025). H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Kharkiv. 2025. pp. 27–29. [in Ukr.].
2. Safety of children with special educational needs. URL: <https://dignityonline.in.ua/adult/wp-> [in Ukr.].
3. Hryshchuk D. The role of NGOs in out-of-school education of visually impaired children. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. 2020. № 9. (103). S. 21 – 33. [in Ukr.].
4. Innovative development of extracurricular education in the conditions of implementation of the concept «New Ukrainian school» : methodical guide /AЕ. Boyko, V.V. Verbytskyi, A.V. Kornienko, O.V. Lytovchenko, V.V. Machusky; under the editorship. V.V. Machusky. Ivano-Frankivsk: NAIR, 2023. 223 p. [in Ukr.].
5. Kobobel A., Ilchenko O., Moklyak V. Organization of leisure activities for children with special educational needs in out-of-school education institutions under martial law. *Origins of pedagogical skill*. 2024. Issue 33. S. 123 – 129. [in Ukr.].
6. Kobobel A., Demus Ya. Organization of leisure activities of children with special educational needs in extracurricular education institutions of the late 20th – of the first quarter of the 21st century. *Pedagogical sciences*. 2022. № 79. S. 135 – 141. [in Ukr.].
7. Kolupaeva A.A., Taranchenko O.M. Children with special educational needs: education and support in the period of post-war reconstruction: an educational

- and methodological guide (Series «Inclusive education»). Kyiv, 2023. 192 p. [in Ukr.].
8. Kostina V. Art therapy as a means of social support in working with children with special educational needs in conditions of martial law. *Innovative potential and legal support of socio-economic development of Ukraine: a challenge to the global world : materials of the VI International of science and practice conf.*, Poltava, May 17–18. 2023. Poltava, 2023. S. 281–284. [in Ukr.].
 9. Kostina V. Development of professional competence of future specialists in the social field to organize leisure time for children and youth in conditions of martial law. *Psychological and pedagogical coordinates of personality development: collection of scientific materials IV International scientific and practical conference*. Poltava, 2023. S. 132– 136. [in Ukr.].
 10. Kravchenko O.O., Voytovska A.I. Inclusive tourism: textbook; Ministry of Education and Culture of Ukraine, Uman State. ped. Pavlo Tychyna University. Uman: CPU Comprint, 2022. 280 p. [in Ukr.].
 11. Updated informatics – IT studio. URL: <https://it-osvita.diiia.gov.ua/> [in Ukr.].
 12. Picha V. M. Culture of free time: philosophical and sociological analysis. Lviv: Svit, 1990. 152 p. [in Ukr.].
 13. Saliga A. Inclusive tourism in the Lviv region: problems and prospects for development. *Young sports science of Ukraine: coll. theses add. /for general ed. Evgeny Prystupy*. Lviv: Ivan Bobersky LDUFK, 2024. – Vol. 28. vol. 4. S. 132–133. [in Ukr.].
 14. Serhiichuk, O. «Parostky»: A Theater of Possibilities. *Kino-Teatr*, 2025. Vol. 1. S. 47. [in Ukr.].
 15. Sydoruk A.V., Bondar V.L. Implementation of components of the tourism sector in an inclusive educational environment. *Innovative pedagogy*. 2020. Vol. 22. T.3. S. 167 – 170. [in Ukr.].
 16. Training camp «Planet of dreams». URL: <https://osvita.loda.gov.ua/?page=blog&id=2269>

Orest Huk, *PhD in Pedagogy, Associate Professor of Social Pedagogy and Correctional Education Department, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University*

Lesia Smerechak, *PhD in Pedagogy, Associate Professor of Social Pedagogy and Correctional Education Department, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University*

ORGANIZATION OF SAFE AND DEVELOPMENTAL LEISURE FOR CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Summary. The article *examines* the theoretical and methodological foundations of organizing leisure activities for children with special educational needs (SEN) within the framework of the contemporary inclusive paradigm. The current state of scientific research on psychological and pedagogical support and the socialization of children

with SEN through meaningful leisure activities is *analyzed*. It has been *established* that leisure in an inclusive environment performs not only recreational but also compensatory, therapeutic, and integrative functions, serving as a powerful factor in overcoming social isolation and maladjustment. The main directions for optimizing the leisure environment are *identified*, with cognitive, cultural-creative, sports, and tourism-oriented activities being prioritized. The best inclusive practices implemented in Ukraine in 2025 are *highlighted and systematized*, demonstrating the effectiveness of combining traditional methods with innovative approaches. The *necessity* of transforming media leisure for children with SEN through the introduction of inclusive IT studios and the development of cybersecurity and media literacy skills in cooperation with parents is substantiated.

The potential of museum pedagogy and theatrical activities as tools of art-therapeutic influence promoting personal self-actualization and reducing social stereotypes *is explored*. A theoretical rationale for a model of adaptive recreation based on the principles of universal design has been *developed*. *An algorithm* for involving children with SEN in inclusive tourism has been designed, particularly through the implementation of terrainkur as a method of dosed physical activity in a natural environment.

Specific mechanisms for implementing sports leisure activities through adaptive play centers and multifunctional locations *are proposed*. The experience of developing inclusive tourist routes based on regional initiatives is generalized. Strengthening interdisciplinary cooperation among educational institutions, Inclusive Resource Centers, and public organizations to create individualized leisure trajectories *is recommended*. It is *concluded* that the effectiveness of inclusive leisure depends on teachers' readiness to work in a digital environment and the community's ability to ensure barrier-free infrastructure.

Key words: *barrier-free environment, children with special educational needs, inclusion, leisure activities, organization of leisure, social pedagogue.*